

світлені в монографії «Населення верхнього Попруття VIII—X ст.» (1997 р.) і колективній праці «Буковина. Історичний нарис» (1998 р.). Наголосимо, що здобутки дослідника мають важливе значення для вивчення пам'яток у всьому ареалі райковецької культури, а розроблені ним класифікація кераміки, типологія жител, періодизація та датування слов'янських старожитностей другої половини I тис. значно збагатили вітчизняну археологію. Підсумком наукового доробку дослідника стала монографія «Слов'яни VIII—X ст. між Дніпром і Карпатами» (2007 р.) і докторська дисертація, захищена у 2008 р.

За ініціативи Л.П. Михайлини при Чернівецькому університеті 1996 р. створено Буковинський центр археологічних досліджень, який попервах він і очолював. Ця наукова інституція розгорнула масштабну діяльність із виявлення та охорони пам'яток регіону та видання їх результатів, зокрема щорічника «Археологічні студії». Активна діяльність науковця з популяризації та збереження археологічної спадщини вилилася в створення на базі Центру осередку Українсько-Румунської комісії з історії, археології, етнології та фольклористики при НАН України. Центр також став

регіональною філією Національного комітету Міжнародної унії слов'янської археології.

Деякий час Л.П. Михайлина поєднував наукову роботу з громадсько-політичною діяльністю, а також державною службою — працював у апараті Чернівецької облдержадміністрації, Міністерстві праці та соціального забезпечення, Раді національної безпеки та оборони України. У 2006—2011 рр. був співробітником Інституту археології НАН України, зокрема очолював Польовий комітет. 2011 р. Л.П. Михайлину призначили директором Державного історико-архітектурного заповідника «Хотинська фортеця». Завдяки його зусиллям, пам'ятка перетворилася на один із кращих туристичних об'єктів України, а проведені конференції, видані матеріали та документи про Хотинську війну стали вагомим внеском у вивчення історії України початку XVII ст. Від 2012 р. Л.П. Михайлина очолює Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.

Вітаємо Любомира Павловича з ювілеєм і бажаємо йому нових наукових досягнень, подальших творчих звершень і плідної роботи в справі охорони та дослідження культурної спадщини нашої Батьківщини.

Н.С. АБАШИНА, С.В. ПИВОВАРОВ

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «АРХЕОЛОГІЯ ТА ЛІНГВІСТИКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ. ОБМІН ЗНАННЯМИ В ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА»

Указана конференція відбулася 20—23 вересня 2012 р. Її профінансував фонд А. фон Гумбольдта (Німеччина), організатором був Кримський філіал Інституту археології НАН України, співорганізаторами — Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського (м. Сімферополь), Кримський гуманітарний університет (м. Ялта), Бахчисарайський історико-культурний заповідник, Алуштинська філія Центрального музею Тавриди. Органі-

заційну підтримку також надали Служба академічних обмінів Німеччини (DAAD), Goethe-Institut (м. Київ), посольство Німеччини в Україні, Уряд АР Крим.

У конференції взяли участь 25 Гумбольдт-стипендіатів, 28 вчених і 27 молодих вчених із дев'яти країн: Німеччини (9 вчених), Данії (2), Польщі (5), Росії (10), Туреччини (2), України (48), Молдови, Естонії та Японії (по одному представнику). Основним питанням конференції був обмін знаннями та культурними досягненнями між Сходом і Заходом у давнину та

нині. Доповіді були представлені англійською та німецькою мовами.

Мета заходу: 1) зближення археологів і філологів України та зарубіжжя, обговорення тем, спільних для обох наук; 2) залучення молодих вчених до висвітлення сучасної проблематики археології та лінгвістики; 3) знайомство з науковими організаціями Німеччини (Фонд А. фон Гумбольдта, ДААД, Гете-Інститут); 4) встановлення та посилення контактів між науковими установами України та зарубіжних країн; 5) привернення уваги громадських організацій України до проблем гуманітарних наук, передусім археології та лінгвістики.

На пленарному засіданні виступили голова Оргкомітету к. і. н. *В.І. Мордвинцева*, Постійний представник президента в АР Крим *В.Т. Плакіда*, ректор Таврійського національного університету академік НАН України *М.В. Багров*, перший проректор КДУ к. п. н. *Г.Н. Бойко*, Надзвичайний і Повноважний посол Німеччини в Україні *К. Вайль*, директор Гете-Інституту в Україні *В. Багальянц*, міністр культури АРК *А.А. Плакіда*, заст. директора Інституту археології НАН України член-кор. НАН України *Г.Ю. Івакін*, екс-заступник Генерального секретаря фонду А. фон Гумбольдта д-р *Г. Янецке*, керівник Київського бюро ДААД *Ф. Кюхлер*. Пані Гізелі Янецке була вручена медаль почесного члена Гумбольдт-клубу України. На запрошення Гете-Інституту з доповіддю про А. фон Гумбольдта виступив відомий германіст, перекладач і публіцист *Ю. Прохасько*.

Секція «Обмін знаннями у 18—20 ст.». У доповіді *І. Тункіної* (Санкт-Петербург) «The Academic Archaeological Expedition to South Russia (Novorossiya Province) Led by the Academician Н. К. Е. Köhler (1821): New Archival Data» наведено нові факти з біографії відомого мандрівника та вченого Генріха Карла Ернста Келера (1765—1838), який у 1804 і 1821 рр. здійснив дві археологічні експедиції в Новоросію, за результатами яких опублікував безліч нових епіграфічних і нумізматичних джерел. З доповіддю про талановитого данського археолога й філолога П.О. Бронстеда «Peter Oluf Brøndsted: a classical archaeologist and philologist in Denmark at the beginning of the 19th century» виступив *Дж. Лунд* (Копенгаген). *Г. Герке* (Тюбінген, Німеччина) в доповіді «Archaeology, nationalism, nazism: A case study in the relationship between Kulturwissenschaften and politics in the 19th and 20th centuries» охарактеризував націоналістичний напрям в археології Німеччини та наголосив, що це явище не унікальне в європей-

ській науці. Дослідник підкреслив, допоки археологія та лінгвістика залежать від державного фінансування (а іншу модель фінансування для них важко уявити), вони відкриті для пропозицій, спокус, прямого або опосередкованого тиску з боку політики та уряду. У доповіді «Inventing the past: archaeology and nation building in early republican era of Turkey» *Л. Суммерер* (Мюнхен) розповіла про використання наукових методів лінгвістики, історії та археології урядом Туреччини після розпаду Османської імперії в 1920-х рр. для запобігання кризи ідентичності населення, що складається з величезного числа різних етнічних, мовних, культурних і релігійних груп. *Е. Кайзер* (Берлін) виступила з доповіддю «Die Jamnaja-Kultur und die indoeuropäische Grundsprache. Ihre Konzeptionen in Ost und West während des 20. Jahrhunderts», в якій зазначила, що степи Східної Європи вже наприкінці 19 ст. розглядалися як ймовірна прабатьківщина індоєвропейської прамови, поширення якої зіставлялося з просуванням племен ямної культури.

Секція «Обмін знаннями в 21 ст. Нові підходи». *П. Донець* (Харків) у доповіді «Die «Grenze»: Versuch einer Rekonstruktion des Begriffs» зазначив, що і археологія, і лінгвістика часто стикаються із завданням відновити на основі певних фрагментарних фактів весь культурний та історичний контекст. На прикладі німецького терміна «Grenze» (кордон) він проілюстрував концептологічний метод когнітивної лінгвістики. *В. Абашиник* (Харків) свій виступ «Sprache der «Reinen Rechtslehre» von Hans Kelsen (1881—1973)» присвятив фундаментальним питанням правової лінгвістики на прикладі співвідношення двох культурних елементів, мови та права, в працях визначного австро-американського юриста та філософа права Г. Кельзена. У доповіді «Homo Charismaticus im öffentlichen Diskurs (Politik, Wissenschaft, Kunst): kontrastive Untersuchung Ukrainisch/Deutsch» *Н. Петлюченко* (Одеса) на матеріалі німецької та української мов виділила просодичні та кінематичні характеристики харизматичної особистості в різних дискурсах (політика, релігія, академія, мистецтво). *О. Григор'єва* (Тарту) у виступі «An Introduction to national visual matrix» охарактеризувала метод виявлення та накопичення деяких стабільних культурних мотивів (емблем), які циркулюють у національній історії = національній пам'яті, з метою реконструкції матриці національної ідентичності.

Секція «Міждисциплінарні дослідження». Доповідь *П. Тарасова* і *М. Вагнер* (Берлін) «Archae-

eological, historical and environmental archives about human and climatic variability in East and Inner Asia over the past 6000 years» була присвячена методу реконструкції кількості атмосферних опадів у різні періоди на основі аналізу пилку та ізотопних даних. *В. Напольських* (Іжевськ) у доповіді «Urgeschichte der Arier im Lichte der arisch-uralischen Beziehungen» відзначив, що загальноприйнята гіпотеза про мовний континент населення євразійських степів базується не на фактичних даних, а на переконанні, що південними сусідами уральців завжди були іранці та їхні прямі мовні предки. Критичний аналіз арійських запозичень в уральських мовах показує, що їх найдавніші шари (до кінця II тис. до н. е.) можуть походити тільки з мов індоарійського типу та не дозволяють констатувати наявність слідів іранського впливу. Лише на рубежі II—I тис. до н. е. з'явилися перші дійсно іранські запозичення, наявність яких найпомітніша в пермських і угорських мовах. Це означає, що тоді в степу індоарійське населення змінили представники східноіранської мовної групи. *Н. Николаєва* (Казань) присвятила свою доповідь «Linguistische Auslegung der archäologischen Funde im ostslawischen Gebiet» лінгвістичній інтерпретації археологічних знахідок. *К. Бохман* (Лейпциг) у доповіді «Archäologie und Linguistik im Widerstreit. Kontroversen um die Entstehung des rumänischen Volkes und seiner Sprache» відзначив суперечливі невідповідності у висновках археологів і лінгвістів щодо походження румунського етносу та мови.

Секція «Обмін знаннями в давнину». *Ю. Рассамакін* (Київ) у доповіді «Hirten des nördlichen Steppensraums und die benachbarten Ackerbauer im Äneolithikum: die Fragen der Kommunikation» охарактеризував процес взаємодії та взаємовпливу хліборобських і скотарських суспільств Північного Причорномор'я в енеоліті. *А. Буйських* (Київ) у виступі «Greek Colonization of the North-Western Black Sea Littoral: New Evidences» висвітлила проблеми, пов'язані з грецькою колонізацією Північно-Західного Причорномор'я в другій половині VII — на початку VI ст. до н. е. *А. Іванчик* (Москва/Бордо) присвятив свою доповідь «Lyder im Süd-Phrygien: linguistische, historische und archäologische Angaben» лінгвістичному аналізу напису початку V ст. до н. е., виявленого під час археологічної розвідки в Келенах (Апамея у Фрігії). *М. Трейстер* (Бонн) у доповіді «Ornament als Element der Akkulturation (komplizierte Rosetten aus sich überlappenden Kreisen mit der Füllung aus sechsblättrigen Rosetten

im Vorderen Orient und bei den frühen Nomaden des südlichen Urals)» подав аналіз декору дзеркал, знайдених на Південному Уралі в комплексах кінця VI — IV ст. до н. е. *О. Бутягін* (Санкт-Петербург) у доповіді «Works of art from the Bosporan barrows of the 5—4 c. BC as a sign of the Greek-Barbarian cultural exchange» зробив висновок, що ювелірні вироби й витвори мистецтва з курганних поховань боспорської еліти були своєрідними предметами культурного обміну між аристократією грецьких колоній і вождями варварських племен, наслідком чого було нове явище — греко-варварська аристократія Боспору. *Х. Салсков Робертс* (Копенгаген) зробила доповідь «Female supports of bronze mirrors found in the North Pontic region (5th—4th c. BC) and their possible Mediterranean inspirations», в якій розглянула знахідки ручок дзеркал у вигляді жіночої фігури, виявлених у Північному Причорномор'ї в комплексах V—IV ст. до н. е. Доповідь *Ю. Болтрика* та *О. Фіалко* (Київ) «Elite kurgans as markers of the territorial structure of Scythia» була націлена на виявлення регіональних центрів Скіфії на основі фіксації курганів як опорних пунктів просторової структури. *О. Фіалко* також виступила з доповіддю «Narrative and Archaeological Sources about the Amazons», в якій зіставила писемні та археологічні дані про легендарних амазонок. *М. Сударев* (Москва) в доповіді «Burial rites in the cities of Cimmerian Bosphorus. Between the Greeks and Barbarians (5th—3rd c. BC)» навів результати аналізу поховального обряду міст Боспору та зазначив, що в IV ст. до н. е., після об'єднання їх в єдину державу, з'явилися визначні поховання знаті в курганах. Їхню подібність до поховань кочової еліти слід пояснювати високим соціальним статусом. Поховання еліти в цей час мають багато спільних рис по всьому світу, в чому слід вбачати, ймовірно, «спільну мову» ніж «етнічну спорідненість». *Є. Редіна* (Одеса) та *М. Матієвич* (Кишинів) виступили з доповіддю «Greeks, Scythians, Getae: Economic contacts and relations between the rivers Dniester and the Danube (4th to the 3rd c. BC)», в якій зазначили, що контакти й конфлікти між грецькими та варварськими суспільствами були основною рушійною силою, що визначала ходу історичних подій у регіоні. *В. Мордвинцева* (Сімферополь) у доповіді «Centre and Periphery in the North Pontic Region (3rd c. BC — mid-3rd c. AD)» наголосила, що для періоду з III до I ст. до н. е. можна припустити наявність у варварському світі Північного Причорномор'я трьох великих систем політичних зв'язків (або світ-систем): 1) південної (еллінізований Крим),

2) західної (що включає культури Нижнього Подніпров'я, а також сучасних Болгарії, Румунії та Угорщини) та 3) східної (об'єднує Прикубання, нижні Дон і Волгу через степ з кочовим світом Сибіру та Алтаю, а через Кавказ — з іранським світом Близького Сходу). Після Мітрідатових війн Північночорноморський регіон потрапив до кола інтересів римської зовнішньої політики. У цьому сенсі дуже показова подібність елітних поховань I — першої половини II ст. н. е. по всьому Барбарікуму на околицях Римської імперії. Розпочалося формування єдиної світ-системи, яка вперше пов'язала в одне ціле всю євразійську ойкумену. *М. Шоно-Сладек* (Токіо/Кельн) виступила з повідомленням «Chinesische Lackkästen von der Krim (Bericht über ein ukrainisch-japanisches Restaurierungsprojekt)», в якому підсумувала проект з реставрації китайських лакових скриньок з Усть-Альмінського могильника за фінансової підтримки фонду Сумітомо, Японія. В доповіді «A group of Late Hellenistic articles from the main ridge of the Crimean mountains: the archaeological evidence of cultural interactions» *Н. Новиченкова* (Ялта) показала, що матеріали елліністичного часу святилища Гурзуфське Сідло демонструють найактивніші зв'язки з Боспорським царством. У доповіді «Späthellenistische Einflüsse in der spätlatènezeitlichen Silber-Kunst Dakiens» *Д. Спену* (Бухарест) висловив думку, що конфлікт між Римом і Понтійським царством Мітрідата Євпатора в результаті змагання за залучення/перетягування на свій бік політичної та військової варварської еліти півночі Балканського півострова відбився в реструктуризації символічного вираження статусу місцевої еліти. *Ю. Зайцев* (Сімферополь) у доповіді «Nordpontischer Raum und Westen in der La Tène Zeit» показав, що вивчення та картографування знахідок, пов'язаних за походженням з латенізованими культурами Європи, уможливило висновок, що рання група знахідок предметів озброєння (III — першої половини II ст. до н. е.) узгоджується з активністю кельтів (галатів) у Причорномор'ї, а пізні (II—I ст. до н. е.) пов'язана з глибокою латенізацією пізньоскіфської культури. В доповіді *А. Лукашевича* (Варшава) «The language of the walls. Informal inscriptions as a way of communication in Roman Egypt: evidence from Polish archaeological research in Egypt» розглянуто деякі показові приклади графіті, виявлені та/або вивчені автором під час роботи з Польським Центром середземноморської археології в Єгипті. *Д. Журавльов* (Москва) презентував доповідь «Roman Terra Sigillata in the Northern Pontic Area

as a Reflection of Cultural Exchange», в якій римська Terra Sigillata розглядається як маркер римської культури. Все Причорномор'я було свого роду єдиним ринком, на якому представлені аналогічні групи імпортного та місцевого посуду, а динаміка розвитку цього ринку, вочевидь, залежала від політичної ситуації в регіоні. *К. Домжальський* (Варшава) в доповіді «Terra Sigillata as a Phenomenon of the Late Hellenistic and Roman Culture: The Case of Late Antiquity» продовжив тему розвитку ринку червонолакової кераміки та його залежності від зовнішньополітичних обставин в епоху пізньої античності. *І. Храпунов* (Сімферополь) у доповіді «The Alans in the Crimea according to Archaeological and Written Sources» зазначив, що в IV ст. алани, виходячи з археологічних даних, активно мігрували з Північного Кавказу до Криму, де в середині століття стали однією з найважливіших складових населення гірських районів і Передгір'я. *Т. Сарновський* (Варшава) та *Л. Ковалевська* (Сімферополь) у доповіді «Archäologie und römerzeitliche Sprachgrenzen im unteren Donaauraum und im Norden des Schwarzen Meeres» наголосили на виникненні в римський час єдиного культурного простору в Причорномор'ї, що складався з чотирьох культурних кіл (грецький Схід, латинський Захід, Барбарікум, степові кочовики). Саме з цим варіантом римської провінційної культури вперше познайомилися слов'яни. Доповідачі відзначили велике значення мов і мовних бар'єрів у цих культурних процесах. *М. Шмаудер* (Бонн) виступив з доповіддю «Huns, Avars and Hungarians — A Comparative Approach based on Archaeological Evidence», в якій проаналізував поховання вищого соціального класу, які особливо добре відображають політичні та культурні зміни в суспільстві, що уможливило висновки про макро-регіональну взаємодію між кочовими імперіями, Візантією та королівством Каролінгів. Доповідь *В. Науменка* (Бахчисарай) «Some key episodes in the history of Taurica in the Xth and 11th c.: The historic and archaeological comment» була присвячена декільком ключовим епізодам історії Таврики — кінця хозарського періоду в історії Кримського півострова, ролі Таврики в системі русько-візантійських стосунків у 10 ст., відносинам між Візантією та кочовиками в Північночорноморському регіоні.

На Секції постерів молодих вчених були представлені такі доповіді: *З. Аблякімова* (Ялта) «Pedagogical ideas and educational activity of the Crimean Tatar intellectuals in 20—30th of the 20th century», *Д. Алядінова* (Сімферополь) «Turkish-Crimean cultural relations at the late 15 — early 16

centuries», *А. Артюхова* (Одеса) «Die prosodische Organisation des deutschen politischen Kundgebungsdiskurses: am Beispiel der Kundgebungsauftitte während des Mauerfalls», *І. Архипов* (Москва) «Artefacts in museums vs. artefacts in texts: the case of ancient Mesopotamian jewellery», *А. Вертієнко* (Донецьк) «The Thanatological Mythologem on the Scythian Antiquities», *О. Волошинов* (Бахчисарай) «The Horizontal Stone Slabs as Grave-Marks in the Late Scythian Necropolises of the South-Western Crimea (3rd c. AD)», *О. Гайворонський* (Бахчисарай), *К. Кокоріна* (Сімферополь) «The Language and the Cultural Mutual Interference in the Crimean Multi-Ethnic Community», *Є. Засторожна* (Сімферополь) «First Archaeological Excavations of the Imperial Archaeological Commission in South Russia: Excavations of KK Herz in Phanagoria (1859)», *Д. Костромичев* (Севастополь) «Romans in Chersonesos», *О. Ліфантій* (Київ) «The marks on the Scythian bronze arrowheads», *В. Мاسякін* (Сімферополь) «Roman Imports in the Burial Rite of Barbarian Population of the Crimea», *Д. Масюта* (Бахчисарай) «Trade Connections of the Barbarian Population of the South-Western Crimea in Roman Times (Based on the Amphora Containers)», *М. Новиченкова* (Київ) «Roman military equipment from the Taurica (based on the materials from the sanctuary Gurzuf Saddle)», *К. Новиченкова-Лукичева* (Ялта) «Antique glass from the sanctuary Gurzuf Saddle», *Є. Петракова* (Ялта) «Ethnocultural specificity of inner word form in verbal poetic images of New Zealand poetry», *Е. Сейдалієв* (Бахчисарай) «The Influence of a Town on the Military Culture of Medieval Nomads in Siege Craft», *А. Смокотіна* (Сімферополь) «North African Amphorae Imported Into Early Byzantine Bosphorus», *І. Тесленко* (Сімферополь) «The 15th c. Ceramics of the Taurica. Typology, Chronology, Origin, and Distribution», *М. Тюрін* «The New Amphora Stamps from Chersonesos and Some Questions of Hellenistic Onomastics», *К. Хеллстром* (Берлін) «Latènoïd Fibulae in the Northern Black Sea Steppe. Sign of direct contact with the Celts or result of the transfer of ideas?», *Н. Храпунов* (Сімферополь) «Coins in the Cemeteries of Crimean Barbarians in the Late Roman Period: their chronology, ritual use, and reflection of contacts with Greco-Roman world», *М. Шапцев* (Сімферополь) «Red slip pottery of the North-Western Crimea», *Т. Шевченко* (Київ) «Mystery Cults in Chersonesos Taurica as a Result of Exchange of Religious Knowledge», *І. Шейко* (Київ) «The Lamps of Olbia (6th to 5th c. BC)», *О. Шелехань*

(Київ) «Chance finds of Scythian swords and daggers in the Dnieper-Donetsk area as an indicator of external activity of the nomads».

У цій секції проведено конкурс: кращі три доповіді нагороджувалися стипендією DAAD. Журі складалося з п'яти професорів, які представляли різні галузі лінгвістики та археології: К. Бохман, Є. Григор'єва, Г. Герке, Г. фон Хесберг і М. Ніколаєва. Експерти оцінювали пости за чотирма критеріями (кожен від 0 до 4 балів). Критеріями оцінки були: 1) зміст посту (наукова новизна результатів, актуальність, теоретичне та/або практичне значення роботи); 2) наукова активність учасника (виходячи зі змісту біографії та списку публікацій); 3) знання мови (оцінювалося за текстом посту та коротким інтерв'ю); 4) важливість стажування в Німеччині для учасника (тема повинна бути пов'язана з необхідністю проведення досліджень в університеті/науково-дослідному інституті в Німеччині). Перше місце посіла доповідь *А. Артюхової*, друге — *І. Архипова*, третє — *Т. Шевченко*.

Відбувся також **Круглий стіл «Гуманітарні науки в сучасному світі. Шляхи виходу з кризи»**, на якому обговорювалося два питання: 1) гуманітарна освіта в Україні та 2) культурна спадщина як складова частина державної політики в Україні. По першій проблемі виступили декан історичного факультету Таврійського національного університету *О. Герцен* і проректор КДУ *О. Пономарьова* (Ялта). Серед окреслених ними актуальних проблем освіти в Україні вони наголосили на низькій зарплатні викладачів і відсутності підготовки молоді до вищої освіти, визначення мети в отриманні гуманітарної освіти та зв'язку з майбутньою професійною діяльністю. Як спосіб виходу з цієї кризи учасники дискусії зазначили необхідність роботи з молоддю в ранішому віці, виховання активної життєвої позиції та зміцнення міжнародного співробітництва. Доповіді з другого питання зробили перший заступник голови Республіканського комітету з охорони культурної спадщини АРК *М. Гриненко*, перший заступник міністра культури АРК *В. Єриняк*, директор Бахчисарайського історико-культурного заповідника *В. Науменко*. Учасники дискусії особливу увагу приділили охороні культурної спадщини на Південному узбережжі Криму.

У рамках конференції була організована екскурсія Ялтою, поїздка на катері Ялта—Алушта—Ялта, відвідини фортеці Фуна пізньосередньовічного князівства Феодоро та Лівадійського палацу.

В.І. МОРДВИНЦЕВА